

Клімова Галина Павлівна, докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри міжнародних відносин, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: klimova55@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6533-199X

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті аналізується поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» на основі розгляду різних теоретико-методологічних підходів до визначення його сутності. Пропонується огляд широкого кола концептів, що визначають особливості інтернаціоналізації вищої освіти в міжнародному та національному вимірах. Ідентифіковано інституційні моделі інтернаціоналізації вищої освіти. Особливу увагу приділено розгляду концептуальних основ інтернаціоналізації вищої освіти. Проаналізовано вплив інтернаціоналізації вищої освіти на розвиток міжнародних відносин у сучасних умовах.

Ключові слова: глобалізація, міжнародні відносини, міжнародне культурне співробітництво, інтернаціоналізація вищої освіти, європейський та світовий освітній простір, академічна мобільність.

Постановка проблеми. В умовах сучасного глобалізованого світу дуже швидко здійснюється трансформація міжнародних відносин як складного та багатогранного явища, яке відображає сукупність політичних, економічних, дипломатичних, правових, воєнних, гуманітарних та інших зв'язків між суб'єктами світового співтовариства. Зміни в міжнародних відносинах зумовлені різними соціокультурними чинниками, серед яких важливу роль відіграє інтернаціоналізація вищої освіти, яка виступає засобом зберігання, розвитку і взаємозбагачення національних культур і загальнолюдських цінностей, механізмом розширеного відтворення інтелектуального потенціалу різних країн світу, слугує стимулом для інтенсивного розвитку міжнародного культурного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення проблем інтернаціоналізації вищої освіти в міжнародному вимірі належить до сфери науко-

вих інтересів як українських, так і зарубіжних науковців. Серед сучасних вітчизняних дослідників, які займаються теоретико-методологічними питаннями інтернаціоналізації вищої освіти та аналізом особливостей інтернаціоналізації вищої освіти України в умовах глобальних викликів слід відзначити таких вчених, як А. Вербицька, Л. Горбунова, М. Дебич, В. Зінченко, А. Київков, О. Красовська, С. Курбатов, І. Сікорська, І. Степаненко, С. Терепищій, О. Шипко та ін. [1–7]. Вагомий внесок у теоретичне розроблення ідей інтернаціоналізації вищої освіти в контексті сучасних міжнародних відносин зробили також зарубіжні науковці: Ф. Альтбах, Х. Бергманн, У. Брандербург, Р. Брукс, М. Ван, Х. де Віт, М. Гайсслер, Дж. Найт, С. Робертсон, П. Скотт, Дж. Худзік, К. Хандт та ін. [8–15].

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад інтернаціоналізації вищої освіти; аналіз передумов розвитку інтернаціоналізації вищої освіти в міжнародному вимірі; визначення національної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти в Україні; ідентифікування інституційних моделей інтернаціоналізації вищої освіти, що реалізуються в університетах різних країн світу.

Виклад основного матеріалу. Напередодні широкомасштабного вторгнення на територію України окупаційної армії росії Кабінет Міністрів України (КМУ) схвалив Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. (розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р), у якій поширення інтернаціоналізації вищої освіти визначено як ключовий напрям її подальшого розвитку [16].

Поняття інтернаціоналізації вищої освіти є багатоаспектним і динамічним. Його зміст трансформується разом зі стрімко змінюваними соціокультурними умовами. Тому при визначенні змісту даного феномену дослідники основний акцент роблять на тих чи інших цього контекстах. Так, у «Національному освітньо-науковому глосарії» інтернаціоналізація у вищій освіті визначається як «процес інтеграції освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності вищого навчального закладу / закладу вищої освіти чи наукової установи з міжнародною складовою: індивідуальна мобільність (студентів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу); створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм; формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості; інституційне партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів, об'єднань» [17, с. 38].

Дж. Найт визначає інтернаціоналізацію вищої освіти з точки зору організаційного підходу. У зв'язку з цим він розуміє її як процес інтеграції міжнародного виміру у функції викладання / навчання, наукові дослідження та інші напрями діяльності закладів вищої освіти. Згодом з урахуванням зміни моти-

вів, форм правління і учасників процесу інтернаціоналізації Дж. Найт дає нове, більш універсальне трактування, згідно з яким інтернаціоналізація розуміється як процес інтеграції міжнародного, міжкультурного та глобального вимірів у цілі, завдання і потреби вищої освіти [18, р. 9]. Деякі вчені розглядають феномен інтернаціоналізації вищої освіти в контексті міжнародної інтеграції і міжнародної мобільності студентів і викладачів [19–20], у дискурсі експорту освітніх послуг [9].

Йонас Стір аналізує значення інтернаціоналізації вищої освіти з точки зору ідеалізму, інструменталізму й едукціоналізму. На його думку, завдяки ідеалізму створюються більш демократичні, справедливі і рівноправні умови щодо міжнародного співробітництва. Інструменталізм, що пов'язаний з реалізацією практичних і економічних цілей інтернаціоналізації вищої освіти, дозволяє задовольняти потреби глобального світу. За допомогою едукціоналізму здійснюється пошук способів розширення академічного досвіду студентів і викладачів [21].

На сьогодні, за визнанням багатьох вчених, найбільш ємним і науково обґрунтованим є визначення інтернаціоналізації вищої освіти, яке дали Х. де Віт і Ф. Хантер. Вони стверджують, що інтернаціоналізація вищої освіти – це навмисний «процес інтеграції міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в мету, функції та методи навчання у сфері вищої освіти з метою підвищення якості освіти та досліджень для всіх студентів та персоналу та внесення вагомого внеску в життя суспільства» [14, р. xix–xxiii; 22, р. 3].

Вважаємо, що це визначення інтегративно відображає різні погляди на зміст інтернаціоналізації вищої освіти і суттєво доповнює трактування цього феномену, яке було запропоноване Дж. Найт. У контексті сказаного можна стверджувати, що інтернаціоналізація вищої освіти – це процес, при якому цілі, функції та механізм надання освітніх послуг набувають міжнародного характеру. Вона передбачає посилення міжнародного складника в діяльності закладів вищої освіти задля їх співпраці та комунікації під впливом глобальних викликів.

Інтернаціоналізація вищої освіти, безперечно, є історичним явищем. Її історія бере свій початок ще в VI ст., коли університет Наланда в Індії залучав до своїх стін студентів і співробітників з усього буддистського світу. Перші університети Європи, що з'явилися в Болоньї та Парижі, теж були міжнародними, оскільки в них навчалися студенти з усього континенту, мовою навчання була латина.

Новий етап у розвитку інтернаціоналізації освіти розпочався в XX ст. З нею була пов'язана надія на відновлення взаєморозуміння між країнами, міжнародного співробітництва після Першої світової війни.

Найбільш активний етап інтернаціоналізації вищої освіти розпочався в середині ХХ ст., після Другої світової війни. Його визначальною рисою є те, що цей процес здійснювався в рамках доктрини розширення політичного впливу, насамперед із боку наддержав. Після Другої світової війни виникла необхідність відновлювати втрачену довіру між країнами світу та співпрацювати. Вагомим засобом для цього стала вища освіта. Було організовано програми обміну між інституціями світу, які дали змогу науковцям вільно пересуватися в межах світового освітнього простору. Наприклад, в університетах США для сприяння дослідженням вчених з усього світу було створено програма «Фулбрайт»; у Європі Німеччина, Франція та Англія теж започаткували кілька подібних програм. [23, с. 36–37].

Переломним етапом у сучасному розвитку інтернаціоналізації вищої освіти став Болонський процес в Європі [24], розпочатий у 1999 р. підписанням у Болоньї міністрами освіти 29 європейських країн Декларації «Європейський простір у сфері вищої освіти». Як мету він проголосив гармонізацію циклів навчання, освітніх залікових одиниць та їх трансферу, кваліфікацій і гарантій забезпечення якості освіти, що необхідно для формування єдиного загальноєвропейського простору вищої освіти.

Останні десятиліття інтернаціоналізація вищої освіти розвивається прискореними темпами, що привело до подальшого поширення та поглиблення міжнародного співробітництва на всіх рівнях вищої освіти, кращого розуміння вищої освіти як суттєвого фактора розвитку міжнародних зв'язків та взаємодій.

Серед стимулів розвитку інтернаціоналізації вищої освіти для країн світу дослідники виділяють такі:

- академічні (розширення доступу до вищої освіти, підвищення якості вищої освіти; міжнародне визнання і покращення позицій у міжнародних рейтингах, створення й упровадження знань);
- економічні (короткостроковий економічний ефект від прямих витрат іноземних студентів, підготовка кваліфікованої робочої сили з навичками у сфері міжнародної співпраці, умови для довгострокового економічного розвитку);
- політичні (розвиток публічної демократії, міжнародна співпраця);
- соціально-культурні (об'єднання провідних науковців для вирішення глобальних проблем та досягнення сталого розвитку, підвищення рівня міжнародної комунікації, підвищення толерантності в суспільстві) [25].

Очевидно, що сучасне розуміння значення інтернаціоналізації вищої освіти як найважливішого чинника розвитку міжнародних відносин робить її суттєвим засобом підвищення конкурентоспроможності університетів на світовій арені та їх міжнародної репутації, а також надважливим фактором забезпе-

чення якості підготовки здобувачів вищої освіти, збільшення числа іноземних студентів у національних закладах вищої освіти (ЗВО), поширення інтеркультурної комунікації між країнами, інтеграції національних освітніх систем до європейського і світового простору вищої освіти. У зв'язку з цим не випадково багато європейських країн розробляють національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти. Відповідно до результатів масштабного порівняльного дослідження, проведеного Європейською асоціацією міжнародної освіти (ЕАІЕ), до якої входить 33 країни європейського простору вищої освіти, більшість європейських університетів мають або окремо розроблену стратегію інтернаціоналізації, або конкретні завдання щодо розвитку інтернаціоналізації, які позначено в загальній стратегії розвитку закладу вищої освіти [26].

У цілому серед різних рівнів інтернаціоналізації у сфері вищої освіти найбільш значущими з них є глобальний, регіональний, національний, міжінституційний, інституційний та індивідуальний.

На глобальному рівні використовуються програми інтернаціоналізації вищої освіти, здійснювані в контексті освітньої політики міжнародних організацій (ОЕСР, ЮНЕСКО, СОТ та ін.).

Регіональний рівень відображає регіональні стратегії інтернаціоналізації національних систем вищої освіти. Вони реалізуються за допомогою регіональних стандартів якості вищої освіти; міжнародних регіональних університетів; програм академічної мобільності здобувачів вищої освіти та викладачів тощо.

На національному рівні, на думку експертів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), існує чотири типи національних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти: досягнення взаєморозуміння; отримання прибутку; кваліфікованої міграції; нарощування інтелектуального потенціалу.

Міжінституційний рівень характеризується використанням програмної мобільності, міжнародних дослідницьких та експертних мереж, твінінгових та френчайзингових форм академічного співробітництва.

Інституційний рівень надає міжнародний та інтеркультурний вимір змісту вищої освіти, освітньої діяльності та науковим дослідженням, здійснюваним в університеті.

На індивідуальному рівні здійснюється індивідуальна академічна і професійна мобільність студентів та викладачів; формується інтернаціональна (космополітична) особистість громадянина світу [27, р. 215–220; 28].

Як засвідчує досвід, у сфері інтернаціоналізації вищої освіти в міжнародному вимірі мають місце дві інституційні моделі: традиційна та комплексна. Традиційну модель реалізують у своїй діяльності, наприклад, Католицький

університет Святого Серця, Римський університет ла Сап'єнца, Болонський університет (Італія); Оксфордський, Манчестерський, Кардіффський університети, Королівський університет Белфасту (Велика Британія), Ягеллонський та Варшавський університети, Університет імені Адама Міцкевича (Польща); Гельсінський університет, Університет Східної Фінляндії, Університет Турку (Фінляндія) тощо.

Ця модель включає в себе академічну мобільність; інтернаціоналізацію курикулуму; міжнародне співробітництво у сфері наукових досліджень; партнерські відносини з закордонними закладами вищої освіти.

Комплексна модель інтернаціоналізації вищої освіти існує в таких університетах, як Університет Глазго, Кембриджський університет (Велика Британія), Університет імені П'єра і Марії Кюрі, Університет Екс-Марсель, Страсбурзький університет (Франція); Гайдельберзький університет Рупрехта-Карла, Мюнхенський університет Людвіга-Максиміліана, Боннський університет (Німеччина) тощо.

У комплексну модель інтернаціоналізації вищої освіти входять такі складником, як академічна мобільність; інтернаціоналізація курикулуму; міжнародне співробітництво у сфері наукових досліджень; партнерські відносини з закордонними закладами вищої освіти; міжнародні освітні програми спільних / подвійних / багатосторонніх дипломів; філії за кордоном; онлайн / електронні навчальні курси [6, с. 9].

За останні десятиліття суттєво посилюються потоки студентів, які перетинають національні кордони для здобування вищої освіти. За даними ЮНЕСКО, рівень міжнародної мобільності студентів зріс на 300%. У 2000 р. іноземних студентів було лише 2 млн [29]. У 2016 р., згідно з даними ОЕСР у світі нараховувалося вже 4,1 млн іноземних студентів. Найбільшу кількість студентів на магістерський та докторський рівні приймають такі країни-лідери, як США – 26% від загальної кількості, Велика Британія – 15%, Франція – 11%, Німеччина – 10%, Австралія – 8%, Канада – 3% [30].

Україна теж включена у процес світової академічної мобільності з урахуванням загальних міжнародних тенденції інтернаціоналізації вищої освіти. Право учасників освітнього процесу на академічну мобільність регулюється Законом України «Про вищу освіту», Положенням про порядок реалізації права на академічну мобільність, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579, Національною стратегією розвитку освіти на 2012–2021 роки, Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Крім цього, заклади вищої освіти приймають внутрішні правові акти щодо реалізації права студентів на академічну мобільність. За даними Українського державного центру міжнародної освіти, у 2018 р. в Укра-

їні навчалось 66 тис. 310 іноземних студентів. Це допомогло залучити до української економіки 331 млн 550 тис. дол. США, або понад 9,2 млрд грн [31, с. 31]. У 2019 р. в Україні навчалось вже 75 605 іноземних студентів зі 154 країн світу. Серед загального контингенту студентів цей показник складає близько 6% від загальної кількості здобувачів вищої освіти. Із них 66 тис. 131 особа перебувають на основному навчанні, 7 тис. 270 осіб займаються мовною підготовкою, 1 тис. 480 – здобувають післядипломну освіту, усього 29 студентів перебувають за програмою академічної мобільності, 695 – навчаються в аспірантурі або докторантурі. Традиційними «донорами» студентства до українських університетів є Марокко, Азербайджан, Туркменістан, Нігерія, Єгипет. Протягом останніх років стрімкий приріст демонстрували абітурієнти з Індії, що дозволило їм у 2019 р. вийти на перше місце за цими показниками. Загалом найпопулярнішими напрямками навчання для іноземних студентів є медичні спеціальності, менеджмент, фінанси і право [31, с. 32–37; 32].

Розглядаючи питання навчання уже українських студентів за кордоном, слід зауважити, що чисельність української молоді в іноземних університетах станом на 2013/2014 навчальний рік (далі – н. р.) становила приблизно 47 724 осіб. У 2016/2017 н. р. нараховувалося вже 77 тис. 424 особи з українським громадянством, які навчалися в закордонних університетах. Це становило приблизно 8% від загальної кількості тих, хто вчиться на денних програмах вищої освіти в Україні. У 2017/2018 н. р. найбільший контингент українських студентів спостерігався в Польщі (45,5%), Німеччині (11,3%), Італії (3,3%), Чехії (3,2%), США (2,3%), Словаччині (2,2%), Австрії (2%), Болгарії (1,5%), Угорщині (1%). Серед 39 країн, де навчаються українські студенти, у цих 12 країнах їхня чисельність становить переважну більшість – 78,6% [33, с. 46].

Традиційно наші співвітчизники обирають заклади вищої освіти Польщі, Німеччини, Канади, Чехії, Італії, США, Іспанії, Австрії, Франції, Словаччини, Болгарії тощо. Загалом протягом останніх років чисельність українців, які виявили бажання навчатися в закордонному університеті, зросла більш ніж утричі – з 24 тис. 104 до 77 тис. 424 осіб. Серед них понад 33 тис. українських студентів навчаються в Республіці Польща (це 55% від усього іноземного студентства в Польщі), близько 10 тис. – у Німеччині, понад 17 тис. – в інших європейських країнах [31, с. 40–41].

Європейський Союз вже понад 20 років підтримує модернізацію й реформування вищої освіти України шляхом проведення конкурсів проєктів мобільності та сприяння розвитку потенціалу ЗВО в рамках освітніх і дослідницьких програм, кожна з яких має власну сферу й напрями діяльності. «Еразмус+» вважається найпопулярнішою програмою, що провадить свою діяльність за такими ключовими напрямками: «Індивідуальна мобільність» (KA1), «Спів-

праця задля розвитку інновацій та обміну успішними практиками» (КА2), «Підтримка реформ» (КА3), модулі «Жан Моне», «Спорт» тощо. Проекти «Еразмус+» сприяють євроінтеграції та розвитку міжнародних відносин, а також уможливають забезпечення університетів України сучасними ресурсами для навчання й викладання, підтримку якості цифрової вищої освіти на належному рівні, котра потребує використання сучасного обладнання, що особливо критично під час воєнного стану.

За даними Національного «Еразмус+» офісу в Україні, за результатами конкурсів 2015–2020 рр. напряму «Міжнародна (кредитна) мобільність» національні агентства співпрацювали з 227 українськими ЗВО й 58 організаціями (органами влади, посольствами, приватними, державними, громадськими організаціями тощо). На основі угод, які реалізують європейські університети спільно із ЗВО України, 11 532 українських студенти (бакалаври, магістри) та аспіранти навчалися, а працівники викладали й підвищували кваліфікацію в Європі. Відповідно, 5474 стипендіати з Європи відвідали Україну для навчання або викладання. Таким чином, у взаємному міжуніверситетському обміні взяли участь 17 006 студентів, аспірантів і працівників ЗВО України та Європи. Після закінчення програми обміну студенти й аспіранти повертаються до своїх закладів в Україні та отримують український диплом [34].

Протягом 2015–2020 рр. 32 національних агентства «Еразмус+» підтримали 1889 проєктів із поданих 2522 (74,9%). За цей період кількість проєктів, у яких брала участь Україна, зросла в 3,5 раза, кількість ЗВО в проєктах збільшилася на 45,8%, чисельність учасників академічної мобільності – на 44,7%, із них студентів і аспірантів – на 5%, а працівників – на 48,8%. Значно активувалася мобільність із Європи в Україну (на 73,7%), із них чисельність студентів і аспірантів зросла на 68%, працівників – на 76%.

У рамках «Еразмус+» реалізовано міжнародні спільні програми «Еразмус Мундус» – стипендії для навчання й викладання на магістерських і PhD-програмах, у межах яких студенти старших курсів і науковці з різних країн, включаючи Україну, мають змогу отримувати стипендії від ЄС для продовження навчання або проведення наукових досліджень у державах ЄС.

Упродовж 2014/2015–2021/2022 н. р. за результатами конкурсів індивідуальні стипендії для навчання за спільними освітніми програмами отримали 317 осіб з України. Із них за магістерськими програмами навчалися 303 студенти, за спільними докторськими програмами у 2014/2015–2017/2018 н. р. здобували ступінь доктора філософії 14 осіб (з 2018/2019 н. р. ці програми передано до «Горизонт 2020»). У 2022 р. за результатами конкурсу грантів

«Еразмус Мундус» 64 студенти з України одержали підтримку ЄС на навчання в магістратурі в європейських університетах.

Від початку широкомасштабної війни в Україні ЄС істотно збільшив кількість грантів «Еразмус Мундус» для студентів з України та грантів на короткотермінову (до 12 місяців) мобільність для студентів і працівників закладів освіти. Залежно від обраних магістерських та докторських програм, українські студенти навчаються в університетах Австрії, Бельгії, Нідерландів, Великої Британії, Іспанії, Швеції, Франції, Італії, Німеччини, Португалії та інших країн – членів програми. Дипломи випускників цих спільних програм автоматично визнаються в усьому світі [33, с. 37–39].

Водночас заклади вищої освіти України, що займаються підготовкою фахівців для зарубіжних країн, пропонують іноземним студентам широкий спектр спеціальностей з різних галузей знань. За даними Державної служби статистики, на початок 2021/2022 н. р. контингент громадян інших країн, які здобувають вищу освіту у ЗВО України, становить 73 626 осіб із більш ніж 150 країн світу. Із країн Євросоюзу в нашій країні навчається 2134 особи, зокрема представники Польщі (573), Болгарії (350), Німеччини (171). Протягом 2011–2021 рр. чисельність іноземних студентів зросла на 42%, а їхня частка в загальній кількості здобувачів вищої освіти за цей період – з 2,2 до 7,03%.

Серед спеціальностей найпопулярнішими є медичні – майже 50%; менеджмент – 4,04%; фармація, промислова фармація – 4%; середня освіта – 2,32%; право – 2,01%; архітектура та будівництво – 1,72%; фінанси, банківська справа і страхування – 1,7%; економіка – 1,6%. Крім того, іноземні студенти обирають авіоніку й ракетні технології, прикладну фізику та нанотехнології, газове й нафтове машинобудування та технології, суднобудування, дослідження в галузі атомної енергії, агрономію, біологію й генетику [33, с. 43–46].

Слід зазначити, що серед основних ідей стратегії інтернаціоналізації ринку освітніх послуг в Україні найважливішими є:

- зміцнення міжнародної конкурентоспроможності в галузі вищої освіти та проведення наукових досліджень;
- активна участь України в розвитку європейської вищої освіти;
- розширення можливостей українських закладів вищої освіти для виходу на європейський освітній ринок;
- позиціонування України як лідера на міжнародному ринку освітніх послуг;
- розширення можливостей для вдосконалення системи вищої освіти і дослідницької інфраструктури університетів;
- розвиток транскордонної вищої освіти.

Для реалізації стратегії інтернаціоналізації вищої освіти України необхідні дві групи передумов: загальносистемні й специфічні.

Загальносистемні передумови властиві інтеграційному вектору розвитку світової глобальної економіки і суспільства в цілому. Для їх реалізації необхідна активна державна політика просування національних інститутів вищої освіти в інші країни світу, інтеграції національної освітньої системи в європейський та світовий освітній простір.

Специфічні передумови інтернаціоналізації вищої освіти України можна умовно поділити на три підгрупи: 1) геополітичні (наявність історичних зв'язків між державами і народами; формування міждержавних інтеграційних блоків; територіальна близькість, часто наявність спільних кордонів); 2) соціально-економічні (формування економічних міждержавних об'єднань і спілок; рівень розвитку національної економіки; наявність сформованих торгово-економічних відносин і зв'язків між державами; рівень інформатизації суспільства); 3) культурно-освітні (посилення конкуренції на національних освітніх ринках і в рамках європейського освітнього простору; перехід на багаторівневу систему освіти і поява нових типів і видів освітніх програм; схожість національного законодавства, що регулює освітню діяльність; схожість культурно-освітніх традицій окремих держав) [35; 36].

Форми інтернаціоналізації вищої освіти України як найважливішого чинника поширення та поглиблення міжнародних відносин дуже різноманітні. Серед них: міжнародна мобільність студентів, викладачів і адміністративних співробітників університетів (навчання за програмами академічної мобільності; мовне стажування; наукове стажування; участь у спільних проєктах; викладання; підвищення кваліфікації; взаємне визнання зарубіжних кваліфікацій через систему кредитів ECTS; переробка / коригування навчальних планів і освітніх програм (змісту вищої освіти), розроблення спільних освітніх програм і освітніх програм подвійних дипломів; орієнтація на світові стандарти вищої освіти тощо.

Висновки. Процеси інтернаціоналізації вищої освіти, що здійснюються на міжнародній арені, відрізняються багатогранністю своїх стратегічних цілей, певних завдань і форм реалізації. Проте загалом інтернаціоналізація вищої освіти виступає істотним чинником розширення міжнародних взаємних зв'язків, зміцнення контактів у сфері міжнародного культурного співробітництва, що сприяє взаємозбагаченню національних культур і світових загальнолюдських цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицька А. В. Інтернаціоналізація як основний напрям розвитку вищої освіти. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 160–164.

2. Дебич М. А. Інтернаціоналізація вищої освіти: світовий досвід : монографія. Суми : Універ. кн., 2019. 290 с.
3. Кийков О. Ю. Філософсько-методологічні засади дослідження міжнародної освіти. *Гілея* : наук. вісн. 2017. Вип. 119 (4). С. 286–289.
4. Красовська О. Ю. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Економіка. 2011. № 2. С. 102–109.
5. Курбатов С. Між національним та глобальним: місія університету на просторовому перехресті. *Вища освіта України*. 2013. Т. 2, №49. С. 46–56.
6. Культурно-гуманітарні стратегії розвитку університетської освіти в умовах динамічних суспільних трансформацій : монографія / Л. С. Горбунова, М. А. Дебич, В. В. Зінченко та ін. / за ред. І. В. Степаненко. Київ : ІВО НАПН України, 2018. 226 с.
7. Терепищий С. О. Сучасні освітні ландшафти. Київ : Фенікс, 2016. 309 с.
8. Altbach P. G., de Wit H. Internationalization and Global Tension: Lessons From History. *Journal of Studies in International Education*. 2015. Vol. 19, Iss. 1. P. 4–10.
9. Bergmann H., Geissler M., Hundt C., Grave B. The climate for entrepreneurship at higher education institutions. *Research Policy*. 2018. Vol. 47, Issue 4. P. 700–716.
10. Brandenburg U., de Wit H. The end of internationalization. *International higher education*. 2015. No 62. P. 15–17.
11. Brooks R., Waters J. Student mobilities, migration and the internationalization of higher education. Basingstoke [England] ; New York : Palgrave Macmillan, 2013. xiv, 196 p.
12. Hudzik J. K. Integrating Institutional Policies and Leadership for 21st Century Internationalization. *International Higher Education*. 2015. No 83. P. 5–7.
13. Scott P. Globalisation in Higher Education: Challenges for the 21st Century. *Journal of Studies in International Education*. 2000. Vol. 4, Iss. 1. P. 3–10.
14. The future agenda for internationalization in higher education: next generation insights into research, policy, and practice / edited by Douglas Proctor and Laura E. Rumbley. London ; New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. xxiv, 241 p.
15. Wang M. Contextualizing Internationalization in Higher Education: Study Abroad Programs for Global Human Resource Development. *Stigger E., Wang M., Laurence D., Bordilovskaya A. Internationalization within Higher Education: Perspectives from Japan*. Singapore : Springer, 2018. P. 37–55.
16. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження КМУ від 23 лют. 2022 р. №286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2024).
17. Національний освітньо-науковий глосарій. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. 524 с.
18. Knight J. Internationalization: Elements and Checkpoints. *Canadian Bureau for International Education*. 1994. Research No 7. P. 1–15.
19. Chankseliani M. Four Rationales of HE Internationalization: Perspectives of U. K. Universities on Attracting Students From Former Soviet Countries. *Journal of Studies in International Education*. 2018. Vol. 22, Iss. 1. P. 53–70.

20. Harari M. Internationalization of Higher Education: Effecting Institutional Change in the Curriculum and Campus. Long Beach, California: Center for International Education, California State University, 1989. 138 p.
21. Stier J. Taking a critical stance toward internationalization ideologies in higher education: idealism, instrumentalism and educationalism. *Globalisation, Societies and Education*. 2004. Vol. 2, Iss. 1. P. 1–28. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/1476772042000177069> (дата звернення: 20.04.2024).
22. Wit H. de, Hunter F. The future of internationalization of higher education in Europe. *International Higher Education*. 2015. №83. P. 2–3.
23. Заячук Ю. Інтернаціоналізація як складова діяльності університету та її роль у сучасній динаміці вищої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2020. №4. С. 34–44.
24. Клімова Г. П. Історія Болонського процесу: аксіологічні орієнтири розвитку європейської вищої освіти. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. №3. С. 182–192.
25. Helms R. M., Rumbley L. E., Brajkovic L., Mihut G. Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs. American Council on Education, The Boston College Center for International Higher Education. 2015. 88 p. URL: <http://www.acenet.edu/news-room/Documents/National-Policies-and-Programs-Part-1-Global.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).
26. An international higher education community. URL: <https://www.eaie.org/community.html> (дата звернення: 06.02.2024).
27. Internationalisation and trade in higher education: opportunities and challenges / Centre for Educational Research and Innovation. Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development, 2004. 317 p.
28. Sanderson G. A foundation for the internationalization of the academic self. *Journal of Studies in International Education* . 2008. Vol. 12, Iss. 3. P. 276–307.
29. Global Flow of Tertiary-Level Students. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx> (дата звернення: 15.12.2023).
30. Education at a Glance 2016: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2016. 507 p. URL: http://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/EaG2016_EN.pdf (дата звернення: 15.05.2024).
31. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік / за заг. ред. проф. Сергія Квіта. Київ : Нац. агентство із забезпечення якості вищ. освіти, 2020. 244 с.
32. World University Rankings 2021. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats (дата звернення: 12.04.2024).
33. Чимбай Л. Л., Попкова Л. В., Ханюк Т. А. Роль інтернаціоналізації системи вищої освіти України на шляху до Європейського Союзу. *Освітня аналітика України*. 2022. №4 (20). С. 31–49.
34. Участь України в Програмі ЄС Еразмус+ (2014–2020 рр.) / Національний офіс Еразмус+ в Україні. 2021. URL: <https://erasmusplus.org.ua/wp-content/>

uploads/2019/10/ Ukraine%20under%20Erasmus_June_17_2021.pdf (дата звернення: 12.03.2024).

35. Клімова Г. П. Парадигмальні концепти інноваційного розвитку вищої освіти України. *Право і інновації*. 2015. №1. С. 11–18.
36. Клімова Г. П. Проблеми інтернаціоналізації вищої освіти України за умов євроінтеграції. *Україна і ЄС: політико-правові перспективи інтеграції* : зб. матеріалів XXXIII Харків. політол. читань (м. Харків, 24 квіт. 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 15–18.

REFERENCES

1. Verbytska, A. V. (2017). Internatsionalizatsiia yak osnovnyi napriam rozvytku vyshchoi osvity. *Molodyi vchenyi – Young scientist, 11, 160–164* [in Ukrainian].
2. Debych, M. A. (2017). Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity: svitovy dosvid: monohrafiia. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
3. Kyikov, O. Yu. (2017). Filosofsko-metodolohichni zasady doslidzhennia mizhnarodnoi osvity. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: scientific bulletin, 119(4), 286–289* [in Ukrainian].
4. Krasovska, O. Yu. (2011). Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsii svitovoho osvitnoho prostoru. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Ekonomika – Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Ser.: Economics, 2, 102–109* [in Ukrainian].
5. Kurbatov, S. (2013). Mizh natsionalnym ta hlobalnym: misiia universytetu na prostоровomu perekhrestii. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education in Ukraine, 2 (49), 46–56* [in Ukrainian].
6. Stepanenko, I. V. (Ed.) (2018). Kulturno-humanitarni stratehii rozvytku universytetskoï osvity v umovakh dynamichnykh suspilnykh transformatsii: Monohrafiia / L. S Horbunova, M. A. Debych, V. V. Zinchenko, I. M. Sikorska, I. V. Stepanenko, O. M. Shypko. Kyiv: IVO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
7. Terepyschyi, S. O. (2016). Suchasni osvitni landshafty. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
8. Altbach, P. G., & de Wit, H. (2015). Internationalization and Global Tension: Lessons From History. *Journal of Studies in International Education, 19(1), 4–10*. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1028315314564734>
9. Bergmann, H., Geissler, M., Hundt, C., & Grave, B. (2018). The climate for entrepreneurship at higher education institutions. *Research Policy, 47(4), 700–716*.
10. Brandenburg, U., & de Wit, H. (2015). The end of internationalization. *International higher education, 62, 15–17*.
11. Brooks, R., & Waters, J. (2013). Student mobilities, migration and the internationalization of higher education. Basingstoke, [England]; New York: Palgrave Macmillan.
12. Hudzik, J. K. (2015). Integrating Institutional Policies and Leadership for 21st Century Internationalization. *International Higher Education, 83, 5–7*.
13. Scott, P. (2000). Globalisation in Higher Education: Challenges for the 21st Century. *Journal of Studies in International Education, 4(1), 3–10*.

14. Proctor, D., & Rumbley, L. E. (Eds.) (2018). The future agenda for internationalization in higher education: next generation insights into research, policy, and practice. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
15. Wang, M. (2018). Contextualizing Internationalization in Higher Education: Study Abroad Programs for Global Human Resource Development. Stigger, E., Wang, M., Laurence, D., & Bordilovskaya, A. Internationalization within Higher Education: Perspectives from Japan. Singapore: Springer.
16. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky. Rozporiadzhennia KMU vid 23 liutoho 2022 r. №286-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286–2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
17. Natsionalnyi osvitno-naukovyi hlosarii (2018). Kyiv: TOV «KONVI PRINT» [in Ukrainian].
18. Knight, J. (1994). Internationalization: Elements and Checkpoints. *Canadian Bureau for International Education*, 7, 1–15.
19. Chankseliani, M. (2018). Four Rationales of HE Internationalization: Perspectives of U. K. Universities on Attracting Students From Former Soviet Countries. *Journal of Studies in International Education*, 22(1), 53–70.
20. Harari, M. (1989). Internationalization of Higher Education: Effecting Institutional Change in the Curriculum and Campus. Long Beach, California: Center for International Education, California State University.
21. Stier, J. (2004). Taking a critical stance toward internationalization ideologies in higher education: idealism, instrumentalism and educationalism. *Globalisation, Societies and Education*, 2(1), 1–28.
22. de Wit, H., & Hunter, F. (2015). The future of internationalization of higher education in Europe. *International Higher Education*, 83, 2–3.
23. Zaiachuk Yu. (2020). Internatsionalizatsiia yak skladova diialnosti universytetu ta yii rol u suchasni dynamitsi vyshchoi osvity. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 4, 34–44 [in Ukrainian].
24. Klimova, H. P. (2014). Istoriia Bolonskoho protsesu: aksiolohichni oriientyry rozvytku yevropeiskoi vyshchoi osvity [History of the Bologna Process: axiological guidelines for the development of European higher education.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Serii: *Filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine»*. Series: *Philosophy, philosophy of law, political science, sociology*, 3, 182–192 [in Ukrainian].
25. Helms, R. M., Rumbley, L. E., Brajkovic, L., Mihut, G. (2015). Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs. American Council on Education, The Boston College Center for International Higher Education. URL: <http://www.acenet.edu/news-room/Documents/National-Policies-and-Programs-Part-1-Global.pdf>
26. An international higher education community. URL: <https://www.eaie.org/community.html>

27. Internationalisation and trade in higher education: opportunities and challenges (2004) / Centre for Educational Research and Innovation. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development.
28. Sanderson, G. (2008). A Foundation for the internationalization of the academic self. *Journal of Studies in International Education*, 12(3), 276–307.
29. Global Flow of Tertiary-Level Students. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx>
30. Education at a Glance 2016: OECD Indicators (2016). Paris: OECD Publishing. URL: http://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/EaG2016_EN.pdf
31. Kvit, S. (Ed.) (2020). *Richnyi zvit Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity za 2019 rik*. Kyiv: Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [in Ukrainian].
32. World University Rankings (2021). URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats
33. Chymbai, L. L., Popkova, L. V., Khaniuk, T. A. (2022). Rol internatsionalizatsii systemy vyshchoi osvity Ukrainy na shliakhu do yevropeiskoho soiuzu. *Osvitnia analityka Ukrainy – Educational analytics of Ukraine*, 4(20), 31–49 [in Ukrainian].
34. Uchast Ukrainy v Prohrami YeS Erasmus+ (2014–2020 rr.) / Natsionalnyi ofis Erasmus+ v Ukraini. (2021). URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/Ukraine%20under%20Erasmus_June_17_2021.pdf. [in Ukrainian].
35. Klimova, H. P. (2015). Paradihmalni kontsepty innovatsiinoho rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy. *Pravo i innovatsii – Law and innovation*, 1, 11–18 [in Ukrainian].
36. Klimova, H. P. (2020). Problemy internatsionalizatsii vyshchoi osvity Ukrainy za umov yevrointehratsii. *Ukraine and the EU: political and legal prospects for integration: Coll. materials XXXIII Kharkiv. political science readings (Kharkiv, April 24, 2020)*, Kharkiv: Pravo, 15–18 [in Ukrainian].

Klimova Galina Pavlovna, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Sociology and Political Science, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION AS THE MOST IMPORTANT FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

The article analyzes the concept of «internationalization of higher education» based on consideration of various theoretical and methodological approaches to defining its essence. An overview of a wide range of concepts that determine the features of the internationalization of higher education in international and national dimensions is offered. Institutional models of internationalization of higher education have been identified. Special

attention is paid to the consideration of the conceptual foundations of the internationalization of higher education in Ukraine. The impact of the internationalization of higher education on the development of international relations in modern conditions is analyzed.

Keywords: *globalization, international relations, international cultural cooperation, internationalization of higher education, European and world educational space, academic mobility.*

